

มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ด้วย เอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของหญิงผู้ไทที่หาได้ยากแล้วอีกอย่างหนึ่งคือ การไว้ผมยาวแล้วเกล้าขึ้นเป็นมวย สมัยก่อนผู้หญิงจะต้องไว้ผมยาวแล้วเกล้าขึ้นเป็นมวยให้เรียบร้อยแล้วใช้ผ้าแพรคาดหัวมีดอกไม้ประดับที่มวยผม ในปัจจุบันผู้หญิงที่ไว้ผมทรงนี้หาได้ยากแล้วจะหลงเหลือผู้สูงอายุที่อายุขึ้นหลักเจ็ดแล้วที่ยังรักษาเอกลักษณ์ของหญิงผู้ไทเอาไว้ ผู้หญิงสาวผู้ไทแม้จะอายุมากแล้วแต่ผมก็ยังไม่หงอกขาวโดยมีเคล็ดลับคือจะใช้น้ำข้าวข้าวสระผม ผมจะดกดำเงางามและไม่หงอกง่าย

การแต่งกายของผู้ชายในสมัยก่อนจะใส่เสื้อย้อมด้วยคราม นุ่งโสร่งแล้วมีผ้าแพรคาดเอว แต่ปัจจุบันมีการปรับการแต่งตัวให้เข้ากับยุคสมัยผู้ชายจะใส่กางเกงขายาว แต่เสื้อก็ยังเป็นเสื้อย้อมครามอยู่ ผ้าแพรคาดเอวก็ยังคงใช้อยู่เพราะเป็นเครื่องแต่งกายขึ้นสำคัญที่ขาดไม่ได้ ซึ่งหนึ่งที่สะดุดตาของผู้ชายผู้ไทคือ “การสีกกลาย” โดยจะพบมากในผู้ชายสูงอายุ เพราะในสมัยก่อนเชื่อกันว่าผู้ชายที่มีรอยสักผู้หญิงจะชอบ เข้าใกล้ผู้หญิงคนไหนก็จะหลงเสน่ห์ ดังผญาที่ว่า “ขาลายแล้วแ้วบปลายกะบ่คล่อง คั้นบ่สีกนกน้อยอยอแก้มตอดขี้ตา” การสีกกลายก็สามารถสะท้อนให้ผู้หญิงเห็นว่าผู้ชายคนนั้นมีความอดทน เพราะการสีกจะต้องใช้ความอดทนกับความเจ็บปวด ถ้าผู้ชายคนไหนที่สีกกลายแสดงว่าคนนั้นมีน้ำอดน้ำทนเหมาะสมกับการเป็นคู่ครอง ลายที่นิยมสักกันมากคือลาย “ตัวมอม” ซึ่งมอมเป็นภาษาผู้ไท หมายถึง สิ่ง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์อดีตชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า ใครที่มีรอยสักจะปกป้องภัยอันตรายไม่ให้เข้ามาหาตัว สำหรับน้ำหมึกที่ใช้ในการสีกนั้นได้มาจาก “ปีควายดอน” ที่หายากน้ำหมึกจะติดทนนานผู้ที่ทำการสีกจะต้องรำเรียนวิชาอาคมซึ่งในสมัยก่อนจะเป็นพระที่สักให้

การแต่งกายของผู้หญิงผู้ไท

การแต่งกายของผู้ชายผู้ไท

ชาวสีกกลาย

บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ปัจจุบันนั้นสภาพบ้านเรือนได้เปลี่ยนแปลงไปจากบ้านชั้นเดียวยกสูง มีเรือนครัวอยู่บริเวณชานบ้านชั้นบน มีบันไดซึ่งยกออกได้ เป็นบ้านชั้นเดียวยกสูงมากขึ้น จนบางหลังต่อเป็นห้องชั้นล่างอีกห้อง แต่ยังใช้พื้นที่ทอผ้า ทำงานบ้านในตอนกลางวัน ทำด้วยไม้เกือบทั้งหลัง ไม้ที่นำมาสร้างบ้านจะเป็นไม้ที่อยู่ในพื้นที่ของชาวบ้านเช่น ไม้จิก ไม้โกง ไม้พะยุง เป็นต้น มีการแบ่งสัดส่วนของตัวบ้านอย่างชัดเจน “เรือนครัว” (ห้องครัว) จะถูกสร้างแยกออกมาจากตัวบ้านทำเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ อีกหลังหนึ่งเพื่อใช้ประกอบอาหาร ในส่วนของตัวบ้านนั้นชั้นบนคือห้องนอนซึ่งเป็นลานโล่งมีพื้นที่ไว้สำหรับเก็บสิ่งของ มีห้อง “ส้วม” ในภาษาผู้ไทหมายถึงห้องนอนที่อยู่หลังสุดของบ้านจะไว้เก็บสมบัติสำคัญไว้ที่ห้องนี้รวมถึงทรัพย์สินเงินทอง เมื่อลูกสาวโตขึ้นก็จะให้นอนในห้องนี้ ส่วนชั้นล่างจะเป็นพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด ไว้สำหรับทอผ้า เลี้ยงหม่อน และกิจกรรมอื่น ๆ

ในบ้านหนองช้างพบบ้านในสมัยก่อนที่เป็นแบบผู้ไทดั้งเดิมอยู่เพียงหลังเดียว ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของวัดโพธิ์ศรีสว่างหนองช้าง ซึ่งก็มีสภาพเก่ามากแล้ว บ้านแบบชาวผู้ไทดั้งเดิมคือเป็นบ้านไม้ทั้งหลัง หลังคามุงด้วย“แป้น” ในภาษาอีสาน คือ การนำไม้มาทำเป็นหลังคาโดยการทำเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางสลับไขว่กันโดยไม่ใช้ตะปูแต่จะนำไม้มาสอดเกี่ยวยึดกันแทน ถือเป็นภูมิปัญญาในการสร้างบ้านเรือนของชาวผู้ไทในสมัยก่อน ลักษณะของบ้านในสมัยก่อนเป็นบ้านชั้นเดียวยกสูงแต่จะไม่แยกเอื้อนครัวออกจากตัวบ้าน จะทำเป็นชานยื่นออกมาจากตัวบ้านและนำอุปกรณ์ทำครัวทั้งหมดไว้ที่ครัวทั้งเตาผิง และข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ การประกอบอาหารจะทำบนบ้านเลยไม่ได้ลงมาข้างล่างเหมือนบ้านในสมัยปัจจุบัน บ้านใดจะไม่ยึดอยู่กับตัวบ้านสามารถยกขึ้นมาได้ ป้องกันขโมยขึ้นบ้าน

แบบบ้านในปัจจุบัน

แบบบ้านในสมัยก่อน

การเลือกคู่ครอง

การแต่งงาน การเลือกคู่ครองจะแล้วแต่ความสมัครใจของทั้งสองฝ่ายไม่มีการบังคับจิตใจ ผู้ชายจะมีโอกาสได้จับผู้หญิงตอน “ลงช่วง” ประเพณีการลงช่วง เป็นประเพณีที่หนุ่มสาวชาวอีสานได้ปฏิบัติกันมาช้านาน แต่บัดนี้ ไม่มีให้เห็นแล้ว การลงช่วงนั้นนิยมลงช่วงกันในฤดูที่เก็บเกี่ยวข้าวในนาเสร็จแล้ว อันเป็นเวลาว่างจากงานตรงกับหน้าหนาว ในลานบ้านจะปลูกข้าวต้นเดียว ๆ สูงไม่เกิน 2 ฟุต มีเสาไม้ธรรมดา หรือใช้ต้นไม้ไผ่เป็นเสา แล้วใช้ไม้ไผ่สับเป็นฟากแทนกระดานไม้ มีขนาดกว้างยาวไม่เกิน 10 สอก บางแห่งนิยมใช้สาด (เสื่อ) ปูพื้นดิน แล้วก่อไฟไว้ตรงกลาง เวลาลงช่วง เป็นเวลากลางคืน หลังจากรับประทานอาหารเย็น(ค่ำ) แล้วประมาณ 2 ทุ่มเศษ ๆ ครั้นถึงเวลาสาว ๆ ในบ้านเรือนอยู่กลุ่มเดียวกันจะจุดฟืนถ่อมารวมกัน ก่อไฟกลางช่วง พร้อมถือ โน (เครื่องปั่นฝ้าย) อ้อ (ที่กรอด้าย) ครั้นต่างคนนำเอาเครื่องมืออุปกรณ์และฟืนมารวมกันพร้อมแล้วต่างก็ลงมือทำของตนเอง บ้างก็ปั่น (ขึ้นฝ้าย) ดัดฝ้ายและก็คุยกันสนุกสนาน สาว ๆ มีเรื่องอะไรก็นำมาคุยสนทนากันฟัง โดยเฉพาะจะคุยกันถึงเรื่องความรักของตนและคนที่ตนรัก ในระหว่างที่สาว ๆ สนทนาและปั่นฝ้าย ดัดฝ้ายไปนั้น สิ่งที่สาว ๆ จะเตรียมมาด้วยก็คือ เสียนหมาก แอบยา (ภาษาชนใส่ยาเส้นและที่ม้วนเป็นบุหรี่ยี่แล้ว) หรือหมากพลูนำมาด้วย ทั้งนี้เพื่อเตรียมต้อนรับชายที่ตนรัก หรือรับชายที่จะมาคุยด้วย ครั้นสาว ๆ ต่างก็คุยสนทนากันอยู่ที่ช่วง ฝ่ายชายหนุ่มในละแวกบ้านเดียวกันหรือมาจากบ้านอื่น ก็จะชักชวนกันมาเกี่ยวพาราสีกับสาว ๆ การมาของชายหนุ่มจะมีการเป่าแคน ดัดพิน สีซอ มาด้วยการมามักจะชักชวนกันมาเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่ม ๆ ละ 2-3 คนเป็นอย่างน้อย เมื่อเป็นเช่นนี้ชายหนุ่มอีสานจำเป็นต้องฝึกหัดเป่าแคน หรือดัดพินกัน ถ้าใครเป่าไม่เป็นก็รู้สึกน้อยหน้าคนอื่น สาว ๆ มักจะจำเสียงแคนของชายที่เคยมาคุยกันได้ พอได้ยินเสียงแคน ดังมาแต่ไกลก็จำได้ว่าเป็นเสียงแคนของใคร พอชายหนุ่มได้มาถึงช่วงที่สาว ๆ ลงช่วงกันอยู่ ต่างก็แยกย้ายกันเข้าทักทายและสนทนากันเป็นคู่ ๆ การสนทนากันนั้นโบราณนิยมการ “จ่ายพญา” ถ้าจ่ายพญาไม่ได้ก็คุย เกี่ยวพาราสีอย่างธรรมดา โบราณนั้นนิยมการจ่ายพญา เพราะถือว่าการสนทนาในเชิงปราชญ์ และก็นำพญาหนุ่มมาสนทนาคูและสนุกสนานกันใจ

หญิงชาวผู้ไทจะไม่นิยมแต่งงานกับผู้ชายนอกหมู่บ้าน และเมื่อแต่งงานกันแล้วผู้ชายต้องมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง แต่จะต้องปลูก “เฮือนสู” เป็นภาษาผู้ไท หมายถึง บ้านอีกหลังสำหรับคู่สามีภรรยา แยกมาอยู่ในบริเวณใกล้ๆ กับบ้านหลังใหญ่ คนผู้ไทเมื่อแต่งงานกันแล้วจะไม่มีการหย่าร้างกันจะอยู่ครองคู่กันจนแก่เฒ่า แม้ฝ่ายที่มีอายุ 30-40 ปี จะไม่แต่งงานใหม่เลยและจะไว้ทุกข์ให้สามีนาน 5-6 ปี โดยจะไม่แต่งตัวให้สวยงาม ถ้าใครที่แต่งงานใหม่จะถูกตำหนิว่าเป็นคนที่มักมากในกาม ถ้าเกิดปัญหาทะเลาะกันระหว่างสามีกับภรรยาต้องเรียกผู้ใหญ่มาคุยกัน 3 ครั้ง ครั้งแรก “พ่อล่ำ แม่ล่ำ” เป็นภาษาผู้ไท หมายถึง พ่อแม่คนที่ 2 ที่ฝ่ายชายจะต้องเป็นคนหามาเพื่อดูแลเรื่องครอบครัวแทนพ่อกับแม่จริงๆ พ่อล่ำ แม่ล่ำจะต้องเป็นคนที่ต้องมาสั่งสอน และไกลเกลี่ยให้ทั้งสามีภรรยาเข้าใจกัน ถ้าพ่อล่ำ แม่ล่ำมาไกลเกลี่ยแล้วยังไม่ดีขึ้น ครั้งที่สองก็จะเรียกผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาช่วยอบรมสั่งสอนให้ข้อคิดในการครองเรือน ครั้งสุดท้ายคือ พ่อกับแม่ที่จะเป็นคนมาพูดมาสั่งสอน ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เป็นครั้งสุดท้าย ถ้ายังไม่เข้าใจกันอีกก็ต้องปล่อยให้หย่าร้างกัน แต่ชาวบ้านก็เล่าให้ฟังว่าไม่ค่อยมีคู่ไหนที่จะต้องใช้ผู้ใหญ่ถึงสามครั้ง เพราะว่าครั้งแรกก็เข้าใจกันแล้ว

อาหาร

คนผู้ไทที่บ้านหนองช้างนี้จะนำวัตถุดิบที่หาได้จากธรรมชาติ หรือเป็นผลผลิตจากการเกษตรในไร่นาของตน มาประกอบอาหาร มีอาหารทุกประเภททั้ง แจ่ว แกง อ่อม ปิ้ง ลาบ ก้อย เป็นต้น ชาวผู้ไทจะไม่ค่อยทานอาหารรสจัด จะทำรสกลาง ๆ ไม่เผ็ดมาก ถ้าใครที่ชอบทานเผ็ดก็จิ้มแจ่วเพิ่มเพราะอาหารทุกมื้อจะต้องมีแจ่วเป็นอาหารหลักที่ขาดไม่ได้ แต่จะมีอาหารที่หาชิมได้ยากและเป็นอาหารพื้นบ้านของชาวผู้ไท คือ “แกงยอดอ้อย” เนื่องจากชาวบ้านทำสวนอ้อยกันเป็นจำนวนมากจึงนำหน่อที่ทิ้งจะโผล่พื้นดินของอ้อยมาประกอบเป็นอาหาร วิธีการทำเหมือนกับ “แกงหน่อไม้” ของอีสาน มีขั้นตอนการทำคือ นำหน่ออ้อยที่ได้มาต้มในน้ำเดือดให้สุกแล้วนำมาล้างด้วยน้ำเย็น ต้มหม้อขึ้นไฟใส่น้ำคั้นจากใบย่านาง ตำพริกผสมรวมกับข้าวสารแช่น้ำ กระเทียม ลงไปในหม้อ เอายอดอ้อยที่ต้มสุกแล้วลงไป ถ้าอยากใส่ปลาก็ใส่ได้ตามใจชอบปรุงรสด้วย น้ำปลา เกลือ ใส่น้ำปลาร้า ใส่ผักขม ใส่ใบแมงลัก เป็นอันรับประทานได้ รสชาติของแกงยอดอ้อยก็จะคล้าย ๆ กับแกงหน่อไม้ แต่อ้อยจะให้ความหวานและหอมกว่าหน่อไม้ และจะมีรสขมอ่อนๆอยู่ด้วย แกงยอดอ้อยจะหาทานได้ตลอดปี แต่ต้องรอช่วงเวลาที่มีการตัดอ้อยแล้วร่อนหน่ออ่อนขึ้นมา การไปหายอดอ้อยค่อนข้างที่จะลำบากจึงไม่ค่อยได้แกงกินกันบ่อยนัก

แกงยอดอ้อย

อาหารพื้นบ้านชาวผู้ไท

ภาษา

ภาษาของคนผู้ไทบ้านหนองช้างนั้นใช้ภาษาผู้ไท เป็นภาษาในตระกูลภาษาไท-กะได มีผู้พูดจำนวนไม่น้อยกระจัดกระจายในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ลาว และเวียดนาม เข้าใจว่า ผู้พูดภาษาผู้ไทมีถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมอยู่ในเมืองแกง หรือปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟูของเวียดนาม ในอดีตคือแคว้นสิบสองจุไทยของสยาม เรียกว่า ชาวไทดำ ในปัจจุบัน มีการจัดให้ภาษาผู้ไทเป็นกลุ่มย่อยของภาษาไทดำอีกทอดหนึ่ง ผู้พูดภาษาผู้ไทในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณจังหวัดภาคอีสานตอนบนได้แก่กาฬสินธุ์ นครพนม, มุกดาหารร้อยเอ็ด และ สกลนคร นอกจากนี้ยังมีอีกเล็กน้อยในจังหวัดอุบลราชธานีและอุดรธานี โดยในแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีสำเนียงและคำศัพท์ที่แตกต่างกันไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภาษาผู้ไทแม้จะกระจายอยู่ในแถบอีสาน แต่สำเนียงและคำศัพท์นั้นแตกต่างกับภาษาไทยถิ่นอีสานโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามยังมีคำยืมจากภาษาถิ่นอีสานอยู่ในภาษาผู้ไทบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้ ชาวไทยที่พูดภาษาอีสานจึงไม่สามารถพูดหรือฟังภาษาผู้ไทอย่างเข้าใจโดยตลอด แต่ชาวผู้ไทส่วนใหญ่มักจะพูดภาษาอีสานได้ การใช้คำของแต่ละพื้นที่ต่าง ๆ จะมีคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือต่างกัน สำเนียงพูดอาจผิดเพี้ยนกันไปบ้างเช่น

คำพูดที่เป็นประโยคภาษาผู้ไทและคำแปลภาษาไทย

1. สบายดีครับ อยู่ดีมีแรง	แปลว่า	สวัสดีครับ อยู่ดีมีแรง
2. เอ็ดเผลอ	แปลว่า	ทำอะไร (ตอบว่า ไปทำงาน หรือ กินข้าว ฯลฯ)
3. ไปซิเลอ / ไปเผอ	แปลว่า	ไปไหน (ตอบว่า ไปนา ไปสวน ไปทำนา ฯลฯ)
4. ข่อยมิได้ห้ายเจ้าค่าย	แปลว่า	ผม / ฉัน ไม่ได้โกรธเธอนะ / คุณนะ
5. กันมาหาโตอยู่วานนี้	แปลว่า	ผมมาหาคุณอยู่เมื่อวาน
6. มือเลอละเมอบ้าน	แปลว่า	เมื่อไหร่จะกลับบ้าน
7. อีโพิะอยู่เฮือนเบ้าะ	แปลว่า	คุณพ่ออยู่บ้านไหม หรือ อีแม่อยู่เฮือนเบ้าะ
แปลว่า คุณยายอยู่บ้านไหม
8. โตพัดคือซี่ซี่มีย้อยแพะ	แปลว่า	คุณตะหนี่ ซี่เหนียว ไม่ให้อะไรใครง่ายๆ
9. เอาไปโปแม่ะ	แปลว่า	เอาไปรักษาด้วย
10. มันได้ลู่ มันอยู่ค้ายูเบ้าะ	แปลว่า	เขาได้ลูกแล้วอยู่ไฟหรือไม่
11. ลูเจ้าคือจบแพะ	แปลว่า	ลูกคุณเป็นคนดี
12. เอาข้าวปลูแนว	แปลว่า	เอาข้าวไว้ทำพันธุ์
13. เจ้าไปขอลูกเกอเมอเฮือนเบ้าะ	แปลว่า	คุณไปขอลูกสะใภ้ไปอยู่บ้านใช่ไหม
14. เพื่อนี่ซี่หลักแพะ	แปลว่า	คนนั้นเป็นคนเห็นแก่ตัว เอาเปรียบคนอื่น
15. มันเป็นคนมียู่เป็นพะโน	แปลว่า	คนที่ไม่อยู่เฉย ๆ ชอบทำโน่นทำนี่ จนตัวเองเดือดร้อน
ภายหลัง
16. เขาเป็นคนอิตยะปะหมอง	แปลว่า	เขาเป็นคนยากจน หาเข้ากินค่า
17. เขาไปก้านกบก้านเขียด	แปลว่า	เขาไปส่องหากบหาเขียด
18. เขาเป็นคนผู้ไท ไก่สอน	แปลว่า	เขาเป็นคนผู้ไท (ไก่สอน หมายถึง เมื่อแต่งงาน ลุง
ตา จะสั่งสอนเขยโดยเขยจะต้องเอาไก่ต้มมามอบให้ลุง
เป็นคำตอบแทน)
19. อยู่สะซื่อแท้ หาเว้ะเอ็ดแน	แปลว่า	อย่าอยู่เฉย ๆ หางานทำหน่อย
20. เยื่อไปซิเลคือฟ้าแพะ	แปลว่า	จะไปไหนทำไมรีบเร่งนัก
- (ภาษาผู้ไทที่ใช้พูดในปัจจุบันนี้ส่วนมากมักจะปรับสำเนียงพูดโดยใช้สำเนียงภาษาไทยกลางมากขึ้นแล้ว)

คำศัพท์ภาษาผู้ไท

1. มะชิด	หมายถึง	พริก
2. ผักเถิม	หมายถึง	ผักกระแห
3. ผักโป่ง	หมายถึง	ผักบุ้ง
4. โบ้ง	หมายถึง	ข้อน
5. จอง	หมายถึง	ทัพพี
6. กะโตก	หมายถึง	ถาดข้าว
7. กะต้อ	หมายถึง	ตะกร้า
8. แมงโหน	หมายถึง	แมลงวัน
9. ก่อหมี่	หมายถึง	เผาถ่าน
10. ผู้สาวซ้าบ	หมายถึง	สาวสวย
11. กระหยัง	หมายถึง	เครื่องจักสานทำด้วยไม้ไผ่ลวดลายติดกันสนิทใส่น้ำได้
ลักษณะการสานคล้ายกันกับกระติบข้าวแต่ไม่มีตีน
มีหูข้างเดียว นำมาใส่เส้นไหมที่หลังขั้นตอนการสาวไหม
และนิยมนำมาใส่ข้าวของที่จะมาทำบุญที่วัด
12. กระม้อง	หมายถึง	เครื่องจักสานทำด้วยไม้ไผ่เหมือนกันกับกระหยังแต่

13. กระได้	หมายถึง	ลายสานจะห่างไม่ปิดสนิทเหมือนกะหย่ง มีดิน มีหูทำด้วยเส้นฝ้ายสีขาวใช้ใส่สิ่งของและเช็นฝ้าย เป็นเครื่องมือสำหรับซ้อนปลาหรือกุ้งตามชายฝั่ง น้ำกอหญ้า เป็นต้น สานด้วยตอกเนื้อไม้ไผ่
14. กระติบข้าว	หมายถึง	ชาวบ้านหนองช้างใช้กระติบข้าวใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว
15. ก่องข้าว	หมายถึง	ใช้ใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วเช่นเดียวกันกับกระติบข้าว แต่แตกต่างกันที่รูปทรงและก่องข้าวเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวผู้ไท คือ มีจอมฝ้ายที่สวยงาม สามารถจับเปิดได้ง่าย มีลักษณะเดียวกันกับดิน แต่ตกแต่งให้มีส่วนโค้ง ส่วนแคบ ส่วนแหลม มีรูปทรงคล้ายกับธาดูหรือเจดีย์

กลุ่มจักสานไม้ไผ่บ้านหนองช้าง

ชาวบ้านหนองช้างมีการผลิตงานหัตถกรรมในครัวเรือน คือผู้หญิงชาวผู้ไทมีความสามารถในการทอผ้าไหมแพรวาที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแล้ว ผู้ชายชาวบ้านหนองช้างยังมีความสามารถ ในการทำงานหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสาน โดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ภายในหมู่บ้านคือไม้ไผ่ ผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นมีทั้งทำขึ้นเพื่อใช้เองแล้ว ยังจักสานเพื่อจำหน่ายอีกด้วย เช่น กระหย่ง กระม้อง ตะกร้า หวดนึ่งข้าวเหนียว เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไซ และข้อง เป็นต้น

วัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในงานจักสานมีมากมายหลายชนิดด้วยกัน เช่น ไผ่สีสุกเป็นไม้ไผ่ที่มีสีของผิวเป็นเงางาม ลำปล้องยาวค่อนข้างใหญ่ ลำต้นตรง เนื้อหนา เหมาะสำหรับใช้ทำกระบอกลูก กระบอกลูกตาล และเครื่องจักสานอื่นๆ ไผ่ตง มีลำต้นค่อนข้างใหญ่มาก นิยมปลูกไว้ทำอาหารมากกว่านำมาทำจักสาน ไผ่ป่า เป็นไม้ที่ชอบขึ้นในป่าดิบ ขยายแตกหน่ออย่างแน่นหนา ลำต้นเล็กมีหนามแหลมคมมาก ไม่ค่อยมีประโยชน์นอกจากทำรั้ว ไผ่รวก มีลำต้นเล็กตรง เหมาะสำหรับทำบันได ทำเสานขนาดเล็ก ไผ่ปล้อง มีลำปล้องยาวขนาดค่อนข้างใหญ่ ไม่มีหนามสีผิวเป็นเงางาม ลำต้นตรงเนื้อเหนียวแน่น นิยมนำมาทำเครื่องจักสานมากที่สุด

เครื่องจักสานของชาวผู้ไทบ้านหนองช้าง

กระม้อง ชาวผู้ไทใช้กระม้องในการใส่สิ่งของเพื่อนำไปย้งที่ต่างๆ โดยทำเชือกไว้สะพายข้างหลัง เพื่อความสะดวกในการเดินทาง

กระหย่ง ลักษณะคล้ายกับกระม้องแต่ขนาดเล็กกว่า คือใช้ใส่สิ่งของที่เล็กกว่า ทำสายสะพายหลัง เพื่อความสะดวกในการเดินทาง

กระดั่งม่อน ชาวผู้ไทใช้กระดั่งม่อนในการเลี้ยงตัวอ่อนของไหม

กะได้ เป็นเครื่องมือสำหรับซ้อนปลาหรือกุ้งตามชายฝั่ง กอหญ้า เป็นต้น สานด้วยตอกเนื้อไม้ไผ่

กะทอ ใช้สำหรับใส่ข้าวเปลือกไว้สำหรับปลูก ใส่เกลือ ใส่หญ้า

กะชำ ชาวบ้านหนองช้างใช้กะชำในการใส่ของไปวัด เช่น กระติบข้าว อาหารที่จะถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ หรือดอกไม้ธูปเทียน

กะเพด ใช้ในการตีฝ้าย โดยนำฝ้ายที่ต้องการเพื่อเอาเมล็ดออกใส่เข้าไปกะเพดแล้วใช้ไม้ไผ่ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 1 เมตร ตีฝ้ายที่อยู่ในกะเพดจนฝ้ายที่อยู่ในกะเพดหลุดออกมาจากเมล็ด

กระติบข้าว ชาวผู้ไทใช้กระติบข้าวใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว

ก่องข้าว ใช้ใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วเช่นเดียวกันกับกระติบข้าวแต่แตกต่างกันที่รูปทรง และก่องข้าวเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวผู้ไท คือ มีจอมฝ้ายที่สวยงาม สามารถจับเปิดได้ง่าย มีลักษณะเดียวกันกับดิน แต่ตกแต่งให้มีส่วนโค้ง ส่วนแคบ ส่วนแหลม มีรูปทรงคล้ายเจดีย์หรือธาดู

มวย เป็นภาชนะในการนึ่งข้าว ซึ่งมีความแตกต่างกับมวยของชุมชนอื่นของชาวอีสาน เพราะลักษณะการสานทำเป็น 3 ชั้น

ส่ม เป็นเครื่องมือสำหรับจับปลาโดยตรง โดยไม่ต้องใช้เวลาในการรอและไม่ต้องใช้เหยื่อล่อ ลักษณะของส่มส่วนบนแคบมีช่องสำหรับเอามือล้วงลงไปจับปลา ส่วนล่างบานออกและตอนปลายมีเชิงเหลี่ยมให้แหลมเพื่อความสะดวกในการใช้กดลง

พื้นดิน หนองน้ำ ผู้จับอาจใช้ที่เดียวสองส้อมโดยใช้มือทั้งสองข้าง ช้างละอัน เดินครอบไปตามพื้นน้ำหรือกอหญ้าที่คิดว่าจะมีปลาอยู่ การเดินครอบนั้น มักจะเดินเป็นแถวหน้ากระดานทีละหลาย ๆ คน ปลาที่จับได้มีทั้งปลาเล็กปลาใหญ่

พัด (วี) เป็นเครื่องมือใช้โบกลม นิยมใช้สำหรับพัดลมในเวลาก่อไฟหุงต้มหรือใช้โบกลมเพื่อขจัดความร้อน

ข้องเบ็ด (ข้อง) เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับกักขังปลา ปู กุ้ง ไข่ชั่วคราวในขณะที่ชาวบ้านออกหาปลา รูปร่างลักษณะคล้ายตัวเป็ด ชาวบ้านจะใช้ผูกติดกับเสาในเวลารับปลาในน้ำ หรือปล่อยให้ลอยตามตัวไป

ไซหัวเสือ เป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาทั้งปลาตัวใหญ่และปลาตัวเล็กสานด้วยไม้ไผ่โดยมีหวายมัดไว้อีกทีหนึ่ง การวางไซดักปลาจะไม่ใส่เหยื่อ และไม่วางไว้โดดเดี่ยวที่ก้นบึงหรือก้นหนองน้ำ แต่จะวางไซดักปลาไว้ที่ซึ่งน้ำไหล เช่น ตามหัวคันนาโดยขุดให้เป็นช่องกว้างพอที่จะวางไซหัวเสือได้ให้ช่องดักปลาอยู่ส่วนล่างติดกับพื้นดิน หรือทำนบดินกั้นปลาให้ว่ายมายังช่องน้ำไหลซึ่งวางไซหัวเสือดักไว้ ไซหัวเสือเป็นเครื่องมือดักปลาในฤดูน้ำลดจากทุ่งนา

กระม้อง

กระหยัง

กระโด่

กระตบข้าว

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปรากฏในชุมชน

บ้านหนองช้างถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาฮีต หรือ จารีต เป็นวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมอันดีงามที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่จัดขึ้นประจำปีทำให้คนได้มีโอกาสมาพบกัน ร่วมปฏิบัติกิจกรรมด้วยกันในรอบ 1 ปี ผลที่ได้คือคนจะมีโอกาสเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมของพุทธศาสนาทำให้รู้จักมักคุ้นมีความสามัคคีกันร่วมกันทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ฮีต 12 นั้น มีดังนี้

ฮีตที่ 1 บุญเข้ากรรม นิมนต์พระสงฆ์เข้ากรรม ชาวบ้านเลี้ยงผีแสนและผีต่างๆ (ผีบรรพบุรุษ) การนิมนต์พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม เป็นพิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เป็นการฝึกความรู้สึกสำนึกถึงความผิดบกพร่องของตน

ฮีตที่ 2 บุญคูณลาน ทำบุญคูณข้าว บุญกองข้าว นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์เย็นฉันท้เช้าวันรุ่งขึ้น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันท้เช้าแล้วก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าว

ฮีตที่ 3 บุญข้าวจี่ ตรงกับมื่อเพ็ง (วันเพ็ญ) ให้ทำบุญข้าวจี่ และบุญวันมาฆบูชา เริ่มทำบุญข้าวจี่ตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มหน้าอ้อยนำไปปิ้งหรือจี่พอเกรียมแล้วชุบด้วยไข่ยางไฟจนสุกใส่จานนำไปตั้งไว้ที่ศาลาวัดเตรียมถวายพระเมื่อพระฉันท้เสร็จแล้วก็แสดงธรรมะให้โยมที่มาฟัง

ฮีตที่ 4 บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ ทำบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ มูลเหตุมาจากมาลัยหมื่นมาลัยแสนว่าผู้ใดจะได้เห็นพระศรีอาริยมตย์ หรือเข้าถึงพระศาสนาของพระพุทธองค์แล้ว จงอย่าฆ่าตบิตามารดา สมณพราหมณ์ ยุยงให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน กับอุตสาห์ฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียวกัน ในงานบุญมักมีคนนำสิ่งของมาถวายพระ เช่น ต้นกัณฑ์หลอน เป็นต้น

ฮีตที่ 5 บุญสงกรานต์ ทำบุญขึ้นปีใหม่หรือตรุษสงกรานต์สงน้ำพระพุทธรูปเก็บดอกไม้ปามาบูชาพระ บุญสงกรานต์ของภาคอีสานกำหนดทำกันในเดือนห้า ปกติมี 3 วัน คือวันที่ 13 – 15 เมษายน โดยชาวบ้านจะพากันหาเครื่องสงน้ำพระพุทธรูปและพระภิกษุสงฆ์ ญาติผู้ใหญ่คนเฒ่าคนแก่ หากกระทำก็จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขมีศิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

ฮีตที่ 6 บุญบั้งไฟ ทำบุญวันวิสาขบูชา มีการฟังธรรมตลอดกลางวันกลางคืน กลางคืนเวียนเทียน และเดือนนี้มีการบุญบั้งไฟด้วยเพื่อถวายเป็นพุทธรูป และขอฝน

ฮีตที่ 7 บุญข้าชะ ทำบุญเทวดาอารักษ์หลักเมือง ทำการเซ่นสรวงหลักเมืองบ้านหลักเมือง ผีบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมก่อนที่จะมีการทำนา บางแห่งเรียก “บุญเบิก”

ฮีตที่ 8 บุญเข้าพรรษา การทำบุญเข้าพรรษา ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ นำชีผึ้งมาหล่อเทียนแล้วนำเทียนไปถวายพระสงฆ์เป็นพุทธรูป

ฮีตที่ 9 บุญข้าวประดับดิน ทำบุญข้าวประดับดิน โดยนำข้าวและอาหารคาวหวานพร้อมทั้งหมากพลูบุหรืห่อด้วยใบตองกล้วย นำไปไว้ตามต้นและกอหญ้าเพื่ออุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ฮีตที่ 10 บุญข้าวสาก ทำบุญข้าวสาก หรือบุญข้าวสารท (สลากภัตร) ในวันเพ็ญเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ทำเหมือนบุญข้าวประดับดิน ผู้ถวายทานจะเขียนชื่อใส่ไว้ในของทานหรือเขียนชื่อตนเองแล้วใส่ลงในบาตรพระต่อจากนั้นพระจะจับสลากถูกชื่อใครจะเรียกคนนั้นนำสลากไปถวายพระทำให้ได้บุญกุศลกันถ้วนหน้า

ฮีตที่ 11 บุญออกพรรษา ทำบุญออกพรรษา มีการทำประทีปโคมไฟเรียกว่าทำบุญจุกประทีป ถ้าไม่ใช่โคมแก้วก็ใช้โคมกระดาษ หรือใส่กับลูกตุ้มกา

ฮีตที่ 12 บุญกฐิน ทำบุญกฐิน มีการทอดกฐิน และผู้คนที่อยู่ใกล้แม่น้ำก็จะมีการแข่งเรือด้วย หรือทำบุญร่วมกันและจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพราะถือว่าศาสนาเป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ เมื่อมีการนำไปปฏิบัติแล้วจะเกิดผลทางจิตใจ ทำให้สบายใจ ทำให้ได้พบปะหน้าซึ่งกันและกันแล้วนำไปสู่การคิดว่าได้บุญได้กุศล

ความเชื่อหลักที่ส่งผลต่อวิถีวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์เรื่องเล่าของหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านหนองซำผ่านคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ผู้ที่ยังจำเรื่องราวของหมู่บ้านได้เล่าว่า “ชาวบ้านหนองซำอพยพย้ายมาจากกุดฉิมมาอยู่ที่บ้านจอบและขยายออกมาหาที่ทำกินจากบ้านจอบมาที่บ้านหนองซำใช้เวลาเดินทาง 3-4 เส้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438 โดยการนำของนายคุณ ศิลาพจน์ นายวัน สุปัญญาตร และคนอื่นๆ มีนายคุณ ศิลาพจน์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้าน ปัจจุบันนั้นตระกูลศิลาพจน์เข้าสู่รุ่นที่ 5 แล้วหลังจากสร้างบ้านได้ 2 ปี ในปี พ.ศ.2440 ก็มีการสร้างวัดโพธิ์ศรีสว่างหนองซำขึ้น และสร้างโรงเรียนบ้านหนองซำขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2506 สอนตั้งแต่ชั้น ป.1-ป.4 ถนนเส้นแรกของหมู่บ้าน คือ เส้นที่ตัดผ่านกลางหมู่บ้านแต่ก่อนเป็นถนนลูกรังเส้นเดียว ต่อมาเมื่อ 4-5 ปีที่แล้วได้รับงบประมาณจากรัฐบาลจึงเกิดการตัดถนนออกเป็นหลายเส้นมากขึ้น” (รอด บุญลาศรี, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2556)

วิถีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

แม้ปัจจุบันความเจริญและกระแสการพัฒนาต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้นกว่า แต่ก่อน แต่ความเป็นหมู่บ้านที่อยู่อย่างเรียบง่ายโดยอาศัยและพึ่งพิงธรรมชาติ และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรมทั่วไป ชาวบ้านมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันบ้านไหนมีอะไรก็สามารถขอกันกินได้ ทั้งผักสวนครัวรั้วกินได้ที่ปลูกอยู่หน้าบ้าน หรืออาหารที่ทำกินกันในครอบครัวก็มีการแลกเปลี่ยนและหยิบยื่นให้กันอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าคนในหมู่บ้านส่วนมากไม่นิยมออกไปทำงานต่างถิ่นจะมีก็ส่วนน้อย เพราะด้วยวิถีแบบพอเพียงไม่พุ่มเพี้ยงเกินความจำเป็นของชาวบ้านทำให้ไม่ต้องไปดิ้นรนต่อสู้ชีวิตในเมืองหลวงเหมือนอีกหลายๆชีวิต เมื่อว่างจากฤดูทำไร่ทำนา ก็จะทอผ้า จักสาน เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน หากเหลือใช้ก็นำไปขายบ้างและนำเสนอให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านได้ชมในบางวัน

วัฒนธรรมที่ยึดถือมาตั้งแต่อดีตของชาวบ้านหนองซำคือ มีการ “ลงพล” หมายถึงการไปทำบุญและตระเตรียมข้าวปลาอาหารไว้สำหรับให้พระฉันเพล ซึ่งชาวบ้านถ้าใครมีอาหารจากที่บ้านก็จะนำมาสันทบกกันที่วัด แล้วก็มาช่วยกัน

ประกอบอาหารไว้สำหรับลงเพล ที่บ้านหนองช้างจะทำอาหารเพลให้พระฉันเองโดยมีเวรสับเปลี่ยนกันในแต่ละอาทิตย์มิได้ขาด หลังจากถวายอาหารเพลให้พระแล้ว อาหารที่พระฉันเสร็จชาวบ้านก็จะร่วมกันรับประทานอาหารเที่ยงกันที่วัด พบปะพูดคุย ถวายสารทุกข์สุขดิบกัน พอตอนเช้าก็จะมีเวรใส่บาตรในตอนเช้าใครที่ไม่ได้เป็นเวรก็มาใส่บาตรได้ พระจากทั้งวัดโพธิ์ศรีสว่าง หนองช้างกับวัดป่าศรีธารวมธรรมานุสรณ์จะออกมารับบิณฑบาตรแต่เช้า เป็นภาพที่น่าประทับใจและมีให้เห็นจนจินตนา เสียแล้วสำหรับชาวบ้านที่นี่เพราะทุกบ้านถือว่าการตื่นแต่เช้ามานั่งข้าวใส่บาตรถือเป็นกิจวัตรประจำวันที่ต้องมิให้ขาด ฉะนั้น วัดกับชุมชนจึงมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเกื้อกูลกัน วัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทบ้านหนองช้างคือ ไม่ว่าใครก็ตามที่ผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน จะเป็นคนจากที่อื่นหรือคนในหมู่บ้านเดียวกันชาวบ้านก็จะมึนน้ำใจเรียกให้มาร่วมวงกินข้าว ด้วยภาษาผู้ไทแบบเป็นกันเอง ตอนเช้าๆในหน้าหนาวจะเห็นบรรยากาศของผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งผิงไฟอยู่หน้าฮีอนครัวและนั่งทำงานจักสานไปด้วยหน้าเตาไฟมีข้าวเจ้าทาไขหอม ๆ ไว้ทานคลายหนาว วิถีวัฒนธรรมอันดีงามที่นี้ยังมีให้เห็นอยู่เป็นนิจที่บ้านหนองช้างแห่งนี้

ใส่บาตรตอนเช้า

เรื่องเล่า / ความเชื่อ

เนื่องจากบ้านหนองช้างเป็นหมู่บ้านผู้ไทจึงยังมีความเชื่อเรื่องผีปรากฏอยู่ มีทั้งผีให้คุณและให้โทษ ผีจำพวกให้คุณ ได้แก่ ผีโต ผีเฒ่า ผีดำ ผีตระกูลไม้ดีได้แก่ผีบอบ ผีกะหัง ซึ่งแต่ก่อนในหมู่บ้านเคยมีผีปราบแต่ปัจจุบัน ไม่มีแล้ว ผีตระกูลดีจะช่วยรักษาคน เป็นผีบรรพบุรุษที่มาปกป้องรักษาลูกหลาน ผีจำพวกนี้จะถูกเชิญให้มาอยู่ที่บ้าน โดยจะอาศัยอยู่ตาม “แจบ้าน” คือในซอกหลืบของบ้าน ชาวบ้านจะจัดพื้นที่ไว้สำหรับ “ผีดำ” เป็นภาษาผู้ไท หมายถึง ผีบรรพบุรุษ ไร่บ้านโดยมีข้อห้ามไม่ให้ลูกเขยหรือลูกสะใภ้ใหม่ขึ้นไปในบริเวณนั้นเพราะอาจจะทำผิดผีดำได้ ถ้ามีการทำผิดหรือล่วงเกินผีดำจะต้องจัดขันดอกไม้มาขอขมาผีดำ มีการเลี้ยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อของคนในหมู่บ้านนั่นก็คือ “ผีปู่ตา” ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยปกป้องภัยอันตรายให้กับคนในหมู่บ้าน โดยจะเลี้ยงปู่ตา ในวันพุธ เดือน 6 ขึ้นค่ำหรือสองค่ำก็ได้แต่ต้องตรงกับวันพุธ สมัยก่อนจะมีการนำอาหารมาเลี้ยงปู่ตา เช่น ไก่ต้ม ข้าวปลาอาหาร สุรา และนำเตามาเสี่ยงทายว่าฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ จะปลูกข้าวได้ดีหรือไม่ในปีนั้นๆ แต่ปัจจุบันนั้นไม่มีการเสี่ยงทายแล้ว จะมีก็แค่การเลี้ยงปู่ตาอย่างเดียว โดยทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมกันทำอาหารแล้วนำมาที่ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือหนองช้างบริเวณด้านข้างวัดโพธิ์ศรีสว่างหนองช้าง หลังจากเลี้ยงปู่ตาเสร็จชาวบ้านก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน

นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” คนผู้ไทเชื่อว่าแต่ละคนมีขวัญติดตัวมาด้วย ขวัญเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่ขวัญสามารถทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ เชื่อกันว่า ขวัญนั้นแม้จะติดตัวมา แต่ขวัญจะตกหล่นหรือหายไปได้ง่ายๆ โดยเฉพาะตอนที่มืออาการตกใจ หรือว่าตอนที่เกิดเจ็บป่วย ขวัญจะไม่อยู่กับตัว อาจจะไปสถิตอยู่ที่ใดที่หนึ่งจึงต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือสู่ขวัญ เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับร่างกายดังเดิม ขวัญในที่นี้อาจจะต่างกับวิญญาณหรืออาจจะเป็นวิญญาณก็ได้แต่ในความคิดความเชื่อของคนผู้ไทขวัญจะออกๆเข้าๆ หากว่าขวัญออกไปนานจะทำให้เกิดการเจ็บป่วย

เรื่องของขวัญนี้จึงมีจารีตเกี่ยวกับเรื่องขวัญ หรือเรียกว่าการรักษาขวัญให้อยู่เป็นปกติอันได้แก่ “การสู่ขวัญ” หรือ การเรียกขวัญ การรักษาขวัญนี้อาจจะเรียกว่าการรักษาโรคทางจิตวิญญาณก็ได้ เพราะการที่เจ็บป่วยด้วยเรื่องของขวัญดังกล่าวข้างต้นก็คือการเจ็บป่วยทางจิตวิญญาณนั่นเอง นอกจากจะสู่ขวัญคนแล้ว เชื่อว่าสิ่งของต่างๆที่อยู่รอบตัวก็มีขวัญเช่นเดียวกันจึงมีการสู่ขวัญทั้งสัตว์และสิ่งของที่อยู่รอบตัวด้วยเช่น การสู่ขวัญ วัว ควาย สู่ขวัญเหล็ก สู่ขวัญหมอนึ่ง เป็นต้น

(สุนัย สารกรณ์ และ รอด บุญลาศรี, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2556)

การแสดง / การละเล่น

ปัจจุบันการแสดงที่หาชมได้ยากแล้วของชาวผู้ไทคือการ “รำหนังมะปืด” เป็นภาษาผู้ไทหมายถึง หนังสติ๊ก ที่มีคุณยายแพง ปัญจิตร อายุ 71 ปี เป็นทายาทรุ่นสุดท้าย เมื่อครั้งอดีตคุณยายแพงถือเป็นนางเอกหมอลำที่มีชื่อเสียงที่สุดในแถบนั้น คุณยายแพงเล่าว่า “เดิมทียายเป็นคนบ้านจวน แต่ย้ายมาอยู่กับสามีที่บ้านหนองช้าง แต่ก่อนนั้นคณะหมอลำของคุณยายแพงถือว่าโด่งดังมาก มีชื่อวงว่า “จอมแพงแสงสว่าง” ถ้าหมู่บ้านไหนต้องการมีมหรสพสมโภชในงานก็จะเดินเท้ามาจ้างวงของคุณยายไปเล่นในงานให้ ในวงมี 6 คนประกอบด้วย หมอลำฝ่ายหญิง 2 คน ฝ่ายชาย 2 คน ตีกลอง 1 คน หมอแคนอีก 1 คน ถ้าวันไหนมีงานจะนาวไปเตรียมตัวก่อนล่วงหน้า 2 วันเพราะว่าต้องเดินทางด้วยเท้า ซึ่งสมัยก่อนนั้นไม่มียานพาหนะที่ใช้เดินทางต้องเดินทางด้วยเท้า ค่าจ้างสำหรับงานงานหนึ่งอยู่ที่คืนละ 300 บาท โดยจะเริ่มลำตั้งแต่ 3 ทุ่ม จนถึงตีหนึ่งตีสอง ชุดที่ใช้ใส่ทำการแสดงก็จะเป็นชุดผ้าไหมแพรวาตามแบบฉบับของชาวผู้ไท แต่ถ้าเป็นลำ หนังมะปืดจะไม่เห็นหน้า เพราะลักษณะการแสดงเหมือนกันกับหนังตะลุงของภาคใต้มีการชักหุ่นให้เห็นภาพอยู่ด้านหลัง คนให้เสียงก็จะคอยชักหุ่นและพากย์เสียงไปด้วย แต่หนังมะปืดจะแตกต่างจากหนังตะลุงคือ จะลำเป็นภาษาอีสานประกอบการชักมีการพากย์เสียงเช่นเดียวกับหนังตะลุง แต่ก่อนจะรำแค่หนังมะปืดเพียงอย่างเดียว ต่อมาก็มีการรำผู้ไทสลับไปกับการรำหนังมะปืดไปด้วยประเภทของการรำมีทั้งรำต่อกลอน รำนิทาน เช่นเรื่องจำปาสีต้น รำสังวาส ฉายผญา เกี่ยวกัน เป็นต้น”

(แพง ปัญจิตร, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2556)

ข้อมูลจากการบันทึกรวบรวมประวัติการแสดงพื้นบ้านของบ้านหนองช้าง จากการสัมภาษณ์พระอธิการอำนาจ ปริบุญโณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีสว่างหนองช้าง และคุณยายแพง ปัญจิตร ปราชญ์ชาวบ้านด้านการแสดงพื้นบ้านกล่าวว่า ปัจจุบันไม่มีผู้สนใจที่จะสืบทอดการแสดงในแบบสมัยเก่าแล้ว เวลาผ่านไปก็มีการพัฒนาการแสดงรูปแบบอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ เช่น “รำละคร” และ “เซิ้งกระโด้” ซึ่งเป็นการประดิษฐ์ท่วงท่าการแสดงมาจากวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่สัมพันธ์กันกับท้องไร่ท้องนา คิดมาเป็นท่ารำ ท่าเซิ้ง ประกอบอุปกรณ์จักสานที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในหมู่บ้านการแสดงที่ชาวบ้านจัดไว้สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว จะเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวผู้ไทที่ผู้แสดงคือกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านหนองช้าง มีการแสดงทั้งหมดประมาณ 4 ดังนี้

รำบายศรี เกิดจากการรำประกอบท่วงท่าในพิธีบายศรีสู่ขวัญหรือหลายท้องถิ่นในภาคอีสานจะเรียกว่า “สู่ขวัญ” หรือ “สู่ขวัญ” ตามความเชื่อของคนไทยเชื่อกันว่าคนที่เกิดมามีขวัญประจำกายมีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดู และติดตามไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ซึ่งขวัญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่าในร่างกายเรามี 2 สิ่งรวมกันคือร่างกายและจิตใจหรือขวัญนั่นเอง คนไทยจึงเชื่อว่าพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเพิ่มพลังใจให้เข้มแข็ง เมื่อมีขวัญที่มั่นคง พลังใจที่เข้มแข็งดีแล้ว ย่อมส่งผลให้การประกอบภารกิจหน้าที่นั้น ๆ บรรลุผลสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย ซึ่งให้กำลังใจกันเมื่อมีความทุกข์ใจหรือเสริมให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปเมื่อมีความสุขความพอใจอยู่แล้วก็สามารถทำได้ การทำพิธีสู่ขวัญอาจทำได้ทั้งพิธีทางพระพุทธศาสนาและพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งปัจจุบันก็ยังยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา **การแต่งกาย** เสื้อแขนยาวเช่นเสื้อผ้าไหม ผ้าฝ้าย เสื้อลูกไม้ เสื้อป้าย หากไม่นิยมแบบสวมเสื้อก็อาจจะใช้ผ้าพันอก แล้วห่มสไบเฉียงทับให้สวยงาม นุ่งซิ่นยาวเป็น ชินมัดหมี่ จิต จก ยก หรือแล้วแต่ที่จะหาได้ ห่มสไบเฉียง เช่น ผ้าแพรวา สไบจิบ ผ้าขาวม้า ผ้ายกดิน ประดับเครื่องประดับ และตกแต่งร่างกายอย่างพองาม

เซิ้งกระโด้ เป็นการแสดงที่สนุกสนานสะท้อนวิถีชีวิตของชาวผู้ไท กระโด้ คืออุปกรณ์สานด้วยดอกลำไยไม้ไผ่เป็นเครื่องมือสำหรับช้อนปลาหรือกุ้งตามชายฝั่งน้ำ กอหญ้า กระโด้จึงเป็นอุปกรณ์หาอยู่หากินของชาวบ้าน การแสดงเซิ้งกระโด้เป็นการประยุกต์เอาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามแบบชาวผู้ไทมาประกอบกับท่วงท่าได้อย่างสวยงาม มีกระโด้เป็นอุปกรณ์ประกอบ **การแต่งกาย** สวมเสื้อแขนยาวสีพื้นแบบชาวผู้ไท นุ่งซิ่นดินจก ห่มสไบเฉียงผ้าแพรวา โปกหัวด้วยผ้าฝ้ายสีขาว ประดับเครื่องประดับตกแต่งเงินแต่พอควร ใช้กระโด้เป็นอุปกรณ์ประกอบฉาก

รำแพรวากาฬสินธุ์ ได้ประดิษฐ์คิดค้นการแสดงโดย คณาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ในปี พ.ศ.2534 โดยผู้แสดงจะแต่งกายด้วยการใช้ผ้าแพรวาสีต่าง ๆ พันอก ท่าพ้อนรำก็ได้ก่ดัดแปลงมาจากท่วงท่าการทอผ้าไหมแพรวานั้นเอง **การแต่งกาย** พันอกด้วยสไบไหมแพรวา พับขึ้นเป็นสายพาดไหล่ด้านขวา แล้วพับเป็นแขนตุ๊กตาที่ไหล่ซ้าย นุ่งผ้าซิ่นไหมมัดหมี่ ผมเกล้ามวยประดับมวยด้วยดอกไม้และสวมเครื่องประดับเงิน

รำละคร ชาวบ้านเล่าว่าแต่ก่อนนั้นผู้ชายเท่านั้นที่จะรำละครได้แต่ปัจจุบันผู้หญิงก็พ้องได้แต่จะเปลี่ยนจากช้อนละครเป็นช้อนภูไท จะมีอุปกรณ์ประกอบการพ้องคือ “เล้ง” อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับพัดไหมหลังจากผ่านกระบวนการสาวไหม

ใส่ในหลอดเรียบร้อยแล้ว การแต่งกาย ชุดรำละครจะทำมาจากผ้าไหมที่ไม่มีดินขึ้นสีเดียวกัน นำมาฉีกจับหน้าให้เป็นกลีบสวยงามมัดข้างหน้า ใช้ผ้าไหมสีแดงคาดเอวและสไบพาดบ่าไขว่กัน 2 ผืน และมีกระดิ่งสองอันคาดเอวทั้งสองข้าง โจงกระเบนใส่ทับกางเกงสีขาว ใส่หมวก เรียกว่า “ชุดรำละคร”

ชุดรำละคร

วัฒนธรรมการทอผ้าไหมแพรวา

ประวัติความเป็นมา

“แพรวา” เป็นชื่อของผ้าไหมทอมือท้องถิ่นชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นมาควบคู่กับชาวผู้ไทแคว้นสิบสองจุไทย ที่นิยมใช้เป็นเครื่องแต่งกาย ต่อมาประมาณ 300 ปีที่ผ่านมา ชาวผู้ไทกลุ่มนี้ได้อพยพเข้ามาสู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณอำเภอดำรง จังหวัดกาฬสินธุ์ พร้อมกับการนำเอาวัฒนธรรมการทอและการใช้ผ้าไหมแพรวาเป็นส่วนประกอบของการแต่งกายเข้ามาด้วย

คำว่า “แพรวา” เป็นชื่อเรียกผืนผ้าของชาวอีสานหรือชาวไทลาวทั่วไป ที่เรียกผ้าที่มีลักษณะเป็นผืนว่า “ผ้าแพรว” ส่วนคำว่า “วา” หมายถึงขนาดความยาวของผ้าที่มีความยาว 1 วา ทั้งนี้เพราะว่าเดิมผ้าแพรวาเป็นผืนผ้าที่ชาวผู้ไทใช้สำหรับการเบี่ยงสไบทับผ้าสีพื้นอีกทีหนึ่งจึงทอให้มีขนาดความยาว 1 วาของผู้ใช้ ผ้าแพรวาเป็นผ้าทอด้วยเส้นไหม แต่มีลักษณะพิเศษกว่าผ้าไหมอื่นๆ เป็นผืนผ้าที่มีความวิจิตรงดงามกว่าผ้าไหมทั่วไป จนได้รับการขนานนามว่าเป็น “ราชินีแห่งไหมไทย”

เดิมทีผ้าไหมแพรวาถูกผลิตและใช้สอยกันเฉพาะชาวผู้ไทในเขตอำเภอดำรง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ เยือนพสกนิกรที่อำเภอดำรง จังหวัดกาฬสินธุ์ ครั้นนั้นสตรีชาวผู้ไทบ้านโพนได้แต่งกายชุดพื้นเมืองผู้ไท ห่มสไบเฉียงด้วยผ้าแพรวาสีแดงประกอบลวดลายอันวิจิตรมีโอกาสเข้าเฝ้าฯ รับเสด็จ เมื่อสมเด็จพระราชินีนาถทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงรับไว้ในโครงการศิลปาชีพพิเศษด้วย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในลำดับแรกที่ทำให้ผ้าไหมแพรวาเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ในระยะต่อมาทำให้การผลิตผ้าไหมแพรวาก็ได้ขยายตัวทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างกว้างขวางเป็นลำดับ กล่าวคือจากเดิมที่มีการผลิตผ้าไหมแพรวาเฉพาะที่บ้านโพน บ้านคำพิมูล และหมู่บ้านใกล้เคียงประมาณ 8 หมู่บ้าน ซึ่งก็มีหมู่บ้านหนองช้างรวมอยู่ด้วย และได้ขยายไปสู่อำเภออื่น ๆ อาทิ อำเภอนาคู และอำเภอสหัสขันธ์ เป็นต้น

ข้อมูลจากการศึกษาของสุรศักดิ์ พิมพ์เสนและคณะ. (2545) กล่าวถึงผ้าไหมแพรวาไว้ว่า ผ้าไหมแพรวาเป็นศิลปะผ้าทอที่เกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทนับตั้งแต่การเลี้ยงไหม และการถักทอที่ใช้กลวิธีด้วยการใช้มือที่ให้สีสันที่วิจิตรพิสดารบ่งบอกถึงความเพียรพยายามของช่างทอได้เป็นอย่างดี

ดั้งเดิมผ้าแพรวาจะเป็นผ้าสำหรับคลุม สไบเฉียง โปกศึระะ ไม่สามารถนำมาใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าเช่นในปัจจุบันได้ สีที่ใช้ทอในประเพณีนิยม จะทอพื้นสีแดง และทักทอลวดลายด้วยเส้นไหม 4 สีสรรกับสีพื้นแล้ว เป็น 5 สีเท่านั้น ขนาดกว้าง 10 ศอก ยาว 1 วา และคนผู้ไทจะเรียกผ้าชนิดต่างๆว่า “ผ้าแพรว” เช่น แพรวตะไต้ (ผ้าขาวม้า) แพรวมน (ผ้าคลุมศึระะชนิดผืนสีเหลี่ยมจัตุรัส) เป็นต้น ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “แพรวา”

ลักษณะพิเศษที่โดดเด่นของผ้าแพรวาอยู่ที่ลวดลายผ้า การให้สีสันที่สะดุดตาประกอบกับการเลือกใช้สีเส้นไหมน้อยหรือไหมย้อมที่มีความเสื่อมมัน ประกอบเข้ากับกรรมวิธีการเก็บลายหรือเก็บขีดที่ได้จากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ถิ่นเดิมในอาณาจักรลาว